

danja vreden! Tako slabo se mi godi, da sem sam sebe vesel! Zakaj to gotovo veš, da se godí v našem milem narodu dobro le tistim, ki so tepci po rojstvu. Basta! —

O Nuša, deklè, tudi Ti si brala mojo najboljšo knjigo: «Hiša M. P.» in tudi Ti — tudi Ti! — si se zgražala ob njeni nemorali. Jaz vem, da si Ti globoko v svojem srcu jasna in čista kakor nebo. Zato se mi je zdelo čudno, da si se zgražala; ako imaš knjigo, beri jo še enkrat od začetka! — Zgražali so se nad to čisto knjigo ljudjé, ki so umazani na duši in na telesu; jaz pa sem jim odgovoril, kakor je treba umazancem odgovoriti. To elegantno knjigo dobiš z mojim pismom vred v kakih treh tednih. Naj bo že kakor hoče: to je gotovo, da ves slovenski filisterium mojega mezinca ni vreden! — In Tvojega še celó ne!! —

Ti praviš, da Ti je dolgčas? O Ana, kdo bi se dolgočasil, če je v najboljši družbi — če je namreč sam?! Jaz živim v «vélikem mestu» — nimam od tega «vélikega mesta» drugega, nego kvečjemu umetniške razstave. Drugače pa sem tako sam, kakor v najbolj skriti zagorski vasi. In verjemi — to je dobro! Človek mora biti sam, da spozna druge! Plesalcev ne boš spoznala, če plešeš z njimi, temveč če jih gledaš, kako plešejo z drugimi. —

Napišem Ti pismo, Nuša, kakor sem obljubil. Za danes mi samo verjemi, da mislim nate večkrat, nego se Ti zdi. Bodi mi dobra, ne misli si o meni nič slabega in —

prisrčen pozdrav!

Ivan Cankar.

Dunaj

29. nov. 904.

[Brez ovitka; pisano s svinčnikom. V levem gornjem kotu 4. (zadnje) strani stoji Aničina numeracija: 28.]

POVEST O 5 DEKAGRAMIH

BRATKO KREFT

1.

Ndvorišča je prihajal skozi odprto okno glas trobente. Nevidni muzikant se je vadal. Skoraj vsak dan proti večeru je slišal Leon ta koncert, ki mu je trpinčil živce. Danes — kakor da ga ni slišal. V sobi je bilo svetlo samo pri oknu in če si pogledal skozenj, si videl pramenček neba, sicer pa streho, temno, pusto streho z zamazanimi dimniki.

Leon je bil študent filozofije, poln lepih načrtov za bodočnost in prav za prav brez denarja. Zakaj človek, ki nosi v sebi dušo, vse-

objemajočo in žejno življenja, ali ima kdaj denarja dovolj? On ga je imel komaj toliko, da je živel.

O Božiču se je odločil.

«V Pariz pojdem.»

Tako je povedal očetu in njegova trdna volja je morala obveljati. Naprej je vedel, da mu oče ne bo dal več denarja nego mu ga je dajal za Ljubljano, toda s tem se ni ukvarjal.

«Bo že kako. Samo, da grem, da izginem iz ljubljanske megle, iz tega gnezda krokarskih filistrov in pijanobobnečih širokoust-nežev... Človek bi umrl, poginil v tej megli, ki ti ne daje raz-maha. Misel, komaj porojena, je pogubljena, ko jo izustiš, in obsojena na smrt. Če poveš kaj lepega, tihega, ali kaj trdega, upornega, pijanci poslušajo in v vinu pozabijo...»

Leon pa je bil mlad in je hotel življenja. Prisluškovati je hotel utripom velemesta, iztrgati se iz ožin in zameglenosti, ki jo je tako bridko čutil v Ljubljani.

«Ven, ven, ven!»

To je bil klic, zahteva in sklep.

In je šel...

Živel je, kakor je mogel živeti in kakor je vajena živeti večina slovenskih študentov. Skromno, preskromno. Dinar je moral za-menjavati za frank in kadar je hotel zvečer v gledališče, je moral žrtvovati večerjo. Zajtrka ni imel nikoli. Kozarec vode je izpil in si mislil, da je zaužil skodelico mleka. Včasih, proti poldnev, ko ni mogel več vzdržati pri knjigi in v sobi, ker se je preveč oglasil v njem glad, se je napotil na ulico, v vrvenje, pred izložbe, knjigarne, da je pasel oči in skušal pozabljati na prazni želodec. Natančno je imel preračunano, koliko sme izdati na dan, da je bil mesec izpolnjen s tistimi borimi franki, s katerimi je raz-polagal.

Kako se je vzveselil tedaj, ko ga je tovariš opozoril na cestno kuhinjo konjskih klobas in v olju ocvrtega krompirja. Od takrat je skoraj vsak večer kupil 5 dkg konjske klobase, malo kruha in malo krompirja. Spočetka, ker mu je prijalo iz samega veselja nad takim odkritjem, se je posluževal cestne kuhinje tudi opoldne. Dolgo pa ni mogel. Dvakrat na dan zauživati isto hrano — tega ni mogel prenesti... Moral je zamenjati. Včasih je čutil, kako mu pojemajo sile. Če je hodil delj časa po ulici, se ga je polotila neka opojna utrujenost; kar sredi ulice bi legel in zaspal...

Tako so mu potekali dnevi ob jutranjem kozarcu vode, opoldne restavracija tretje vrste, zvečer 5 dkg konjske klobase. Živel se je, ker se je moralo živeti. Nič žalosten ni bil radi tega. Trd ko

kamen je celo skrival pred drugimi, če se mu je včasih zavrtelo zaradi praznega želodca, ali če ga je pograbila ob pogledu na veselje in uživanje okrog sebe ubijajoča otožnost. Otresal se je je, kakor se otrese človek snega.

Danes pa se je zgodilo nekaj novega, nekaj izrednega je stopilo v njegovo življenje petih dekagramov. Opoldne, ko si je prinesel iz cestne kuhinje konjsko klobaso, krompir in kruh, ga je čakalo v sobi priporočeno denarno pismo. Odložil je obed, hlastno odprl zavitek, iz katerega sta se izvila dva stodinarska bankovca. Skoraj verjeti ni mogel. Že pred mesecem je poslal dva podlistka v domovino.

«Mogoče zaslužim kaj», si je dejal in odposlal. In sedaj je prišlo skromno plačilo za tisto delo, a bogato darilo zanj, ki se je včasih v omotici opotekal po vegastih stopnicah tja gori do podstrešja, kjer je bila njegova soba.

Sedel je k mizi in ogledoval bankovca. Bila sta dva lepa srbska bankovca z narodno devojko in z opančastim vinogradnikom. Na drugi strani pa je kraljevsko sedela junaška žena, v levi meč, z desnico kazoč na napis: Bog čuva Srbiju! Še proti luči ju je pogledal, da je videl vodno sliko brzotekega Merkurja. Nikoli v življenju si ni ogledoval tako podrobno nobenega bankovca! Ta dva pa je celo nekam otročje potipal, pogladil ju med prsti, da bi občutil prijetnost njune navzočnosti tudi telesno.

Tedaj mu je šinil pogled na mizo, kjer je bil njegov obed. Klobasa in krompir sta se izvila iz starega časopisa. Rezek vonj mu je segel v nos.

«Kako neprijeten duh! Konjsko meso!»

Domislil se je tovariša, ki je predčasno potrošil denar in bil prisiljen deliti njegovo usodo. Kadar mu je po kakem veseljačenju zmanjkalo denarja, se je posluževal cestne kuhinje, ne vedoč, da je konjske klobase. To mu je odkril šele Leon. Od tedaj so mu smrdele in jih ni mogel niti videti več... Vedel je, da bi bila zanj utopija, zgražati se nad tisto ubogo maso konjskega mesa in ne jesti ga... Tovariš si je luksuz takega prezira lahko privoščil. Imel je denarja za zajtrk, za obed in večerjo. In to v restavraciji, četudi v skromni, a vendar; restavracija je precej vzvišena nad cestno konjsko kuhinjo, kamor se zatekajo brezposelni delavci, berači — vsi malodenarni ljudje...

Ob navzočnosti dveh stodinarskih bankovcev pa mu je zasmrдела konjska klobasa. Želodec se je protivil. Nič več mu ni bila pogodi. V sobi je dišalo po neprezračenem zraku, tista streha, ki mu je zapirala pogled ob oknu, ga je jezila.

Pograbil je denar in stopil na hodnik. Temno je bilo kakor po navadi, vendar se mu je zdelo danes temnejše in ves čas, ko je stopal po stopnicah navzdol, ga je dušil strašen smrad, vsota vseh neprezračenih izparin na hodniku, v sobah, straniščih in na blatnem dvorišču.

V prvem nadstropju je srečal staro madame v umazanih cunjah, starikavega, tujega obraza. Mimogrede je pozdravil, nato naglo izginil na ulico. Menjal je denar, obedoval v restavraciji, se sprehajal po luksemburškem parku, prelistaval po knjigi in večerjal zopet v restavraciji. Celó mleko si je privoščil po večerji, ki jo je opravil še za svetlega.

Vstopivši v sobo, se je prijetno utrujen vrgel na posteljo in za trenutek zaspal. Ko se je zbudil, je bila popolna tema v sobi. Skozi odprto okno je prihajal vrišč nevidne ulice in dvorišča. Trobentač se je že iztrobental.

Skočil je s postelje. V žepu mu je rožljajal denar.

«Hajd, na ulico! Ven iz smradu, ven iz tega stranišča!»

Pot ga je vodila na velike buljvare...

2.

Bilo je ob devetih zvečer. Nad Parizom se je po dolgem, meglenem in deževnem vremenu razprostrla še precej jasna, svetla noč. Na buljvarih se je pričelo prvo šumenje. Ljudje so prihajali vedno gosteje z vseh koncev. Avtomobili so kričali svoj hupa-hupa, električna je zvonila in kolporterji so razkričavali večerne izdaje. Leon je stopal ob Seini. Bele in rdeče lučke mostov so se zrcalile v njej. Kakor tajne niti so se iskale v lahno šumečih valovih spokojne reke. Mirno je bilo spodaj. Ladje so počivale, samo kak samotni brezdomovinec, ki je iskal prenočišča pod mostovi, se je v temni silueti gibal po obrežju...

Iz visokih trgovskih hiš so vzblestevale menjajoče se električne reklame. Mladi študent je srečaval zaljubljene parčke, ki so se med potjo poljubljali, objemali, stiskali... Delavci in delavke, skromni nameščenci, študentje, šivilje — mali ljudje, bohemi in slično. To so bili posetniki ulice ob tej uri. Vse ostalo, vse višje, se je šele pripravljalo v lepih salonih in pred marsikatero hišo je čakal avto, da sprejme v svoje zaprto okrilje lepo damo ali črno oblečenega gospoda, da ju popelje na veliki ples v opero, na diner, na flirt... kamorkoli.

Sam, sam je hodil Leon med to množico in se srečaval z lepimi dekleti, ki so veselo pomežikavale svojim kavalirjem. Tudi take

so bile in mnogo jih je bilo, ki so se sprehajale same, se šalile na ves glas, da so se fantje zadevali óbnje... Povsod smeh, poljubi in pogledi prešernih deklet.

Pusto, prazno se je vsesalo to življenje vanj. Sredi Pariza — sam... Poželel si je lepo dekle, ki je šlo z zamorcem, zahrepenel je po očeh, ki so ga mimogrede pogledale, in duša se je začutila v okovih spričo tega sproščenega življenja. Nikogar ni imel. Ne prijatelja ne dekleta. Kam bi tudi s človekom, ki mu je bilo tistih 5 dkg konjskega mesa od usode zapisanih?... Sredi Pariza...

Ali bi ne bilo lepo, če bi v tem trenutku tudi on hodil po buljvaru, tesno priklenjen ob mlado, živo, leponožno Parižanko in jo poljubljal kar sredi ceste ob taktu električne železnice, avtomobilskem hupa-hupanju in kolporterskem kričanju, ob vsej tej nočni muziki Pariza?... In potem bi šla na Montmartre v Rdeči mlin ali na ples bohemov. Plesala bi, telo bi se prižemalo k telesu in ustnice bi se sesale v ustnice... Po polnoči pa bi se splazilo dvoje senc preko zverženih stopnic v sobico z lepo, pogrnjeno posteljo in bi se divje ljubilo vse tja do jutra...

Leon je obstal. V kavarni je divjal jazz-band. Plesali so.

«Tisto tam, s tistimi napetimi grudmi, ognježarnim pogledom, oj, in telesce ima kakor srna... Kar vzel bi jo kavalirju, odpeljal mu jo, na rokah bi jo ponesel k sebi in bi se ljubila...»

Nekdo ga je sunil, ker se je tako nerodno postavil sredi trotoarja in zrl v kavarno. Vzdramil se je in se pogledal.

Prelepa je bila kavarna zanj, ki je imel ponošeno obleko, zamazan ovratnik in tiste franke... Premalo, veliko premalo za tisto lepo dekle iz kavarne.

Zato si jo je zaželel še bolj. Ne ravno tiste iz kavarne. Katerokoli, samo da bi bila lepa kakor ona tam, ognježarna in da bi tako zahrepenela po njem kakor on po njej... To je bil njegov sen sredi vesele in svetle ulice.

Njegov hotel pa je bil v stisnjeni, zakotni ulici, po hodnikih in stopnicah je smrdelo, madame je bila neprijazna kakor postarana metresa, in stene njegove sobe so bile onesnažene od krvavih peg. Zapustil mu jih je prednik, ki je s protestom do madame pobijal stenice na steni. Sicer ni to pomagalo prav nič. Madame je ostala madame in stenice so spadale k inventarju...

Kdo pojde v tisto sobo? Na mizi še od poldne leži 5 dkg konjske klobase...

Sredi Pariza, med vrvečo množico, se je potikal nesrečen človek brezupnega hrepenenja...

5.

Neprijazna je bila tista ulica. Na vogalu se je od časa do časa pokazal policaj. Nič kaj svetlo ni bilo v njej in tudi ne glasno. Par korakov od velikega buljvara — pa si bil že iz hrušča in vrvenja... pa si bil v nji. Tam so se rdečila steklena vrata, tu okno, tam je bila velika rdeča luč nad vrati... Sicer ni bilo slišati ničesar. Staro, debelo zidovje se je zapiralo vase. Kakor človek, ki nosi skrivnost in je ne odklene vsakomur...

«Pst! Fantè! Pst! Čakaj no! Ali slišiš?»

Leon je obstal. V poltemi ulice je preko ceste stopila k njemu ženska. Koketno se mu je nasmehnila, da so se raztegnile pretirano rdeče ustnice in je dahnil vanj duh parfema in šminke...

«Greš z menoj, mladič? Ljubila se bova, živela... Veselo bo! Kaj, nisem mogoče lepa?...» Prijela ga je pod pazduho.

«Zakaj se tako treseš?»

«Ali se tresem?» se je vprašal Leon.

«No, pojdi...»

Srečala sta še druge. Ozirale so se za tovarišico, ki je ujela mladega človeka in ga peljala v bližnji hotel. Ko sta bila v sobi in se je ona že slačila, so se odprla vrata in nekdo je pomolil roko v sobo.

«Plačaj sobo!»

Leon je odštel.

«Ali ne bi ostala vso noč skupaj? Koliko imaš denarja?»

Leon je prelistal bankovce, ki so mu ostali od obeda in večerje. Hrepenenje z ulice je vstalo v njem... preživeti z žensko divjo, veselo, strastno noč ljubezni... Ni je mogel dobiti, ni je mogel najti, tudi priboriti si je ni mogel v tem edinem večeru, ko je bilo hrepenenje tako strašno, vseopaljujoče. Zato si jo je hotel kupiti... Pobralla mu je ves denar, plačala sobo za vso noč in legla sta v široko postelj.

Ko je par minut pozneje ležal Leon utrujen poleg kupljene ženske, je s strahom občutil mrzloto njenega telesa, izžitost nagubanih lic, ki so se skrivale pod šminko in pudrom, občutil tiste mrtve oči...

Kje je bilo hrepenenje, kje tista duša, tisto dekle, ki jo je iskal to noč, ta trenutek, po kateri je hrepenel, katero si je tako želel? Poleg njega je ležalo izžito, izrabljeno, ubito telo prostitutke.

Skočil je s postelje in se začel oblačiti...

«Kam, srček?»

«Domov.» Težko, mrko, neutešno.

«Zakaj? Tako lep si in mlad in prijetno je s teboj. Za vso noč si plačal!»

«Domov ... ven ... v noč ... kamorkoli ...» je govoril sam sebi in odhitel na ulico. Mimo policaja, mimo tistih rdečih luči, mimo žensk, ki so za svoj kruh lovile moške sredi noči. —

Nekaj strašnega je glad, še strašneje je neutešno hrepenenje.

Ko je stopil v sobo, ni prižgal luči. Sesedel se je na stol kakor kos zgnetene, zbite mase. Jokal bi, pa ni mogel. Samo solze so lile iz mladih oči. Tople, težke solze. Ko si jih je hotel posušiti in je potegnil z roko po mizi, je sunil nekaj na tla.

Prižgal je luč in pogledal.

Na tleh je ležalo 5 dkg konjske klobase, opoldne zavržene. Poleg nje — prazno denarno pismo.

Roka se je krčevito stisnila v pest, solze v očeh so usahnile, noga pa je z močnim čevljem jezno stopila na klobaso, da je na tleh ostalo samo 5 dkg zmazanega, zmečkanega mesa ... Dolgo ga je gledal in premišljal samega sebe.

Nad Parizom je umirala noč.

HUYSMANS IN STRINDBERG

JANKO LAVRIN

I.

Pisatelji prehodnih dob so navadno bolj zanimivi nego stvariteljski. Zanimivi po svojih zapletenih osebnostih, notranjih bojih, tragični nesposobnosti prilagoditi se življenju in končno po tem, kako podajajo — z lastnimi deli — svoje javne izpovedi. Dva moderna, oziroma polmoderna pisatelja sta v tem oziru izredno markantna: prvi je Skandinavec, Avgust Strindberg (1849—1912), drugi Francoz flamskega porekla, Joris Karel Huysmans (1878—1907). Oba pripadata istemu obdobju evropske miselnosti in literature, kajti iz del prvega kakor drugega odseva svojevrsten prehod iz skrajnega materialističnega naturalizma v prav takó skrajni mistični simbolizem. Proučevanje njunega razvoja je zanimivo dalje zbog tega, ker kaže izredno notranjo logiko, rekel bi skoro, notranjo neizbežnost takega prehoda.

Strindberg in Huysmans osvetljujeata predvsem na pomemben način tisto evolucijo, ki je bila tipična za višek evropske književnosti nekako med letom 1870. in začetkom dvajsetega veka. Kakor je znano, sta započela oba svojo karijero v 70ih letih, ko je bil